

Havis Amanda

Unioninakseli-teemasarja

1812
Helsinki
200 vuotta
pääkaupunkina
Helsingfors
200 år som
huvudstad

Helsinki

200
Helsinki
200 years as
capital

2012

**PLAN
over
HELSINGFORS
1911.**
Gemensamt och utödat af Stadsprotokoll.
Ingenör W. O. Lillie.
Skala 1:14,000
F. Lönnblad's Litogr. Tryckeri, Helsingfors 1911.

Kallion kirkko

Varsapuistikko

Kansalliskirjasto

Havis Amanda

Tähtitorninmäki

Allmänna byggnader.

1. Kungliga slottet	1007. Postkontoret
2. Kungliga teatern	1008. Postkontoret
3. Kungliga biblioteket	1009. Postkontoret
4. Kungliga museum	1010. Postkontoret
5. Kungliga operan	1011. Postkontoret
6. Kungliga akademien	1012. Postkontoret
7. Kungliga högskolan	1013. Postkontoret
8. Kungliga biblioteket	1014. Postkontoret
9. Kungliga museum	1015. Postkontoret
10. Kungliga operan	1016. Postkontoret
11. Kungliga akademien	1017. Postkontoret
12. Kungliga högskolan	1018. Postkontoret
13. Kungliga biblioteket	1019. Postkontoret
14. Kungliga museum	1020. Postkontoret
15. Kungliga operan	1021. Postkontoret
16. Kungliga akademien	1022. Postkontoret
17. Kungliga högskolan	1023. Postkontoret
18. Kungliga biblioteket	1024. Postkontoret
19. Kungliga museum	1025. Postkontoret
20. Kungliga operan	1026. Postkontoret
21. Kungliga akademien	1027. Postkontoret
22. Kungliga högskolan	1028. Postkontoret
23. Kungliga biblioteket	1029. Postkontoret
24. Kungliga museum	1030. Postkontoret
25. Kungliga operan	1031. Postkontoret
26. Kungliga akademien	1032. Postkontoret
27. Kungliga högskolan	1033. Postkontoret
28. Kungliga biblioteket	1034. Postkontoret
29. Kungliga museum	1035. Postkontoret
30. Kungliga operan	1036. Postkontoret
31. Kungliga akademien	1037. Postkontoret
32. Kungliga högskolan	1038. Postkontoret
33. Kungliga biblioteket	1039. Postkontoret
34. Kungliga museum	1040. Postkontoret
35. Kungliga operan	1041. Postkontoret
36. Kungliga akademien	1042. Postkontoret
37. Kungliga högskolan	1043. Postkontoret
38. Kungliga biblioteket	1044. Postkontoret
39. Kungliga museum	1045. Postkontoret
40. Kungliga operan	1046. Postkontoret
41. Kungliga akademien	1047. Postkontoret
42. Kungliga högskolan	1048. Postkontoret
43. Kungliga biblioteket	1049. Postkontoret
44. Kungliga museum	1050. Postkontoret
45. Kungliga operan	1051. Postkontoret
46. Kungliga akademien	1052. Postkontoret
47. Kungliga högskolan	1053. Postkontoret
48. Kungliga biblioteket	1054. Postkontoret
49. Kungliga museum	1055. Postkontoret
50. Kungliga operan	1056. Postkontoret
51. Kungliga akademien	1057. Postkontoret
52. Kungliga högskolan	1058. Postkontoret
53. Kungliga biblioteket	1059. Postkontoret
54. Kungliga museum	1060. Postkontoret
55. Kungliga operan	1061. Postkontoret
56. Kungliga akademien	1062. Postkontoret
57. Kungliga högskolan	1063. Postkontoret
58. Kungliga biblioteket	1064. Postkontoret
59. Kungliga museum	1065. Postkontoret
60. Kungliga operan	1066. Postkontoret
61. Kungliga akademien	1067. Postkontoret
62. Kungliga högskolan	1068. Postkontoret
63. Kungliga biblioteket	1069. Postkontoret
64. Kungliga museum	1070. Postkontoret
65. Kungliga operan	1071. Postkontoret
66. Kungliga akademien	1072. Postkontoret
67. Kungliga högskolan	1073. Postkontoret
68. Kungliga biblioteket	1074. Postkontoret
69. Kungliga museum	1075. Postkontoret
70. Kungliga operan	1076. Postkontoret
71. Kungliga akademien	1077. Postkontoret
72. Kungliga högskolan	1078. Postkontoret
73. Kungliga biblioteket	1079. Postkontoret
74. Kungliga museum	1080. Postkontoret
75. Kungliga operan	1081. Postkontoret
76. Kungliga akademien	1082. Postkontoret
77. Kungliga högskolan	1083. Postkontoret
78. Kungliga biblioteket	1084. Postkontoret
79. Kungliga museum	1085. Postkontoret
80. Kungliga operan	1086. Postkontoret
81. Kungliga akademien	1087. Postkontoret
82. Kungliga högskolan	1088. Postkontoret
83. Kungliga biblioteket	1089. Postkontoret
84. Kungliga museum	1090. Postkontoret
85. Kungliga operan	1091. Postkontoret
86. Kungliga akademien	1092. Postkontoret
87. Kungliga högskolan	1093. Postkontoret
88. Kungliga biblioteket	1094. Postkontoret
89. Kungliga museum	1095. Postkontoret
90. Kungliga operan	1096. Postkontoret
91. Kungliga akademien	1097. Postkontoret
92. Kungliga högskolan	1098. Postkontoret
93. Kungliga biblioteket	1099. Postkontoret
94. Kungliga museum	1100. Postkontoret
95. Kungliga operan	1101. Postkontoret
96. Kungliga akademien	1102. Postkontoret
97. Kungliga högskolan	1103. Postkontoret
98. Kungliga biblioteket	1104. Postkontoret
99. Kungliga museum	1105. Postkontoret
100. Kungliga operan	1106. Postkontoret
101. Kungliga akademien	1107. Postkontoret
102. Kungliga högskolan	1108. Postkontoret
103. Kungliga biblioteket	1109. Postkontoret
104. Kungliga museum	1110. Postkontoret
105. Kungliga operan	1111. Postkontoret
106. Kungliga akademien	1112. Postkontoret
107. Kungliga högskolan	1113. Postkontoret
108. Kungliga biblioteket	1114. Postkontoret
109. Kungliga museum	1115. Postkontoret
110. Kungliga operan	1116. Postkontoret
111. Kungliga akademien	1117. Postkontoret
112. Kungliga högskolan	1118. Postkontoret
113. Kungliga biblioteket	1119. Postkontoret
114. Kungliga museum	1120. Postkontoret
115. Kungliga operan	1121. Postkontoret
116. Kungliga akademien	1122. Postkontoret
117. Kungliga högskolan	1123. Postkontoret
118. Kungliga biblioteket	1124. Postkontoret
119. Kungliga museum	1125. Postkontoret
120. Kungliga operan	1126. Postkontoret
121. Kungliga akademien	1127. Postkontoret
122. Kungliga högskolan	1128. Postkontoret
123. Kungliga biblioteket	1129. Postkontoret
124. Kungliga museum	1130. Postkontoret
125. Kungliga operan	1131. Postkontoret
126. Kungliga akademien	1132. Postkontoret
127. Kungliga högskolan	1133. Postkontoret
128. Kungliga biblioteket	1134. Postkontoret
129. Kungliga museum	1135. Postkontoret
130. Kungliga operan	1136. Postkontoret
131. Kungliga akademien	1137. Postkontoret
132. Kungliga högskolan	1138. Postkontoret
133. Kungliga biblioteket	1139. Postkontoret
134. Kungliga museum	1140. Postkontoret
135. Kungliga operan	1141. Postkontoret
136. Kungliga akademien	1142. Postkontoret
137. Kungliga högskolan	1143. Postkontoret
138. Kungliga biblioteket	1144. Postkontoret
139. Kungliga museum	1145. Postkontoret
140. Kungliga operan	1146. Postkontoret
141. Kungliga akademien	1147. Postkontoret
142. Kungliga högskolan	1148. Postkontoret
143. Kungliga biblioteket	1149. Postkontoret
144. Kungliga museum	1150. Postkontoret
145. Kungliga operan	1151. Postkontoret
146. Kungliga akademien	1152. Postkontoret
147. Kungliga högskolan	1153. Postkontoret
148. Kungliga biblioteket	1154. Postkontoret
149. Kungliga museum	1155. Postkontoret
150. Kungliga operan	1156. Postkontoret
151. Kungliga akademien	1157. Postkontoret
152. Kungliga högskolan	1158. Postkontoret
153. Kungliga biblioteket	1159. Postkontoret
154. Kungliga museum	1160. Postkontoret
155. Kungliga operan	1161. Postkontoret
156. Kungliga akademien	1162. Postkontoret
157. Kungliga högskolan	1163. Postkontoret
158. Kungliga biblioteket	1164. Postkontoret
159. Kungliga museum	1165. Postkontoret
160. Kungliga operan	1166. Postkontoret
161. Kungliga akademien	1167. Postkontoret
162. Kungliga högskolan	1168. Postkontoret
163. Kungliga biblioteket	1169. Postkontoret
164. Kungliga museum	1170. Postkontoret
165. Kungliga operan	1171. Postkontoret
166. Kungliga akademien	1172. Postkontoret
167. Kungliga högskolan	1173. Postkontoret
168. Kungliga biblioteket	1174. Postkontoret
169. Kungliga museum	1175. Postkontoret
170. Kungliga operan	1176. Postkontoret
171. Kungliga akademien	1177. Postkontoret
172. Kungliga högskolan	1178. Postkontoret
173. Kungliga biblioteket	1179. Postkontoret
174. Kungliga museum	1180. Postkontoret
175. Kungliga operan	1181. Postkontoret
176. Kungliga akademien	1182. Postkontoret
177. Kungliga högskolan	1183. Postkontoret
178. Kungliga biblioteket	1184. Postkontoret
179. Kungliga museum	1185. Postkontoret
180. Kungliga operan	1186. Postkontoret
181. Kungliga akademien	1187. Postkontoret
182. Kungliga högskolan	1188. Postkontoret
183. Kungliga biblioteket	1189. Postkontoret
184. Kungliga museum	1190. Postkontoret
185. Kungliga operan	1191. Postkontoret
186. Kungliga akademien	1192. Postkontoret
187. Kungliga högskolan	1193. Postkontoret
188. Kungliga biblioteket	1194. Postkontoret
189. Kungliga museum	1195. Postkontoret
190. Kungliga operan	1196. Postkontoret
191. Kungliga akademien	1197. Postkontoret
192. Kungliga högskolan	1198. Postkontoret
193. Kungliga biblioteket	1199. Postkontoret
194. Kungliga museum	1200. Postkontoret
195. Kungliga operan	1201. Postkontoret
196. Kungliga akademien	1202. Postkontoret
197. Kungliga högskolan	1203. Postkontoret
198. Kungliga biblioteket	1204. Postkontoret
199. Kungliga museum	1205. Postkontoret
200. Kungliga operan	1206. Postkontoret

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	4
Marianna Kajantie Infoboksi Kauppatorista ja Havis Amandasta	
200 VUOTTA TORIKAUPPAA — KAUPPATORI ARJEN NÄYTTÄMÖNÄ	6
Laika Nevalainen	
VALASKALAN KORTTELIN LIIKEPALATSI	13
Anni Mattsson	
MITEN HELSINKI-NEIDISTÄ TULI HAVIS AMANDA	14
Teija Mononen	
MANTAN LAKITUS	20
Ulla Koistinen	
VILLE VALLGREN — TAITEILIJAELEMÄÄ	26
Satu Oksanen	
HAVIS AMANDAN MALLIEN MARCELLEN JA LEONIEN JALANJÄLJILLÄ PARIISISSA	34
Kati Nenonen	

JULKAISIJA:

Helsingin kulttuurikeskus

KIRJOITTAJAT:

Marianna Kajantie

Ulla Koistinen

Teija Mononen

Kati Nenonen

Laika Nevalainen

Satu Oksanen

TOIMITTAJA:

Anni Mattsson

GRAAFINEN SUUNNITTELU JA TAITTO:

Mika Ruusunen

Jorma Kettunen

ARKISTOKUVAT:

Helsingin kaupunginmuseo

KANSI:

Havis Amanda lakitettuna vappuna 1921

Kuva: I. Timiriasew, Helsingin kaupunginmuseo

KARTTA:

Kaupunkimittausosasto, Helsinki

PAINOPAIKKA:

Oy Litokset Ab, Vaasa

Esipuhe

”*Todellisella hyvällä ololla on muisti*”

(Gaston Bachelard: Tilan poetiikka)

Helsinki-Seura muistuttaa meitä kotisivuillaan siitä, että ympäristöä tulee vaalia, eikä siihen liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Tämä on meidän kaikkien asia.

Koko tähänastisen elämäni Helsingissä asuneena muistiini on kertynyt paljon tarinoita ja kertomuksia, jotka liittyvät aina johonkin paikkaan tai rakennukseen. Rikhardinkadun kirjastossa minulta meni monta tuntia hukkaan, kun kaiken huomioni veivät muistot ensimmäisistä kolmiulotteisen elokuvan katselukokemuksista Kit-Catissa. Myöhemmin valtava rautapallo murskasi elokuvateatterin silmiäni edessä toisella puolella katuja. Mahtava leikkipaikka jäi Valtionarkiston uudisrakennuksen alle ja Makkaratalo korvasi mm. kaupan, josta vanhempien kanssa ostettiin ensimmäiset sukset. Paljon on menetetty, mutta enemmän on tallella.

”Mutta kaupunki ei kerro menneisyyttään, se sisällyttää sen itseensä kuin käden viivat, piirrettynä kadun kulmiin, ikkunaristikoihin, portaiden käsipuihin, ukkosenjohdattimiin, lipputankoihin; jokainen osa puolestaan on merkitty koukeroin, sahauksin, leikkauksin, kolhuin”, kirjoittaa Italo Calvino kirjassaan *Näkymättömät kaupungit*.

Muut eivät voi kokea omia henkilökohtaisia, hyvää oloa antavia muistojamme, siksi niitä on jaettava. Eräs Suomessa vieraillut hollantilainen arkkitehti kuvaili innostuneesti matkaansa metrolla itään siltojen yli ja vaelteluaan kaupunginosassa, jossa rakentaminen on ottanut luonnon huomioon esimerkillisellä tavalla. Kontula sai uudet kasvat.

Kirjallisuus, elokuvat ja valokuvat ovat meillä ja muualla kertoneet kaupunkien tarinoita ja avanneet yleisönsä silmiä. Tunnettujen monumenttien rinnalle ovat tulleet kadut, kodit ja kaupat. Olet lukenut olemassa oleviin paikkoihin sijoitettuja kertomuksia, nähnyt ne näyttelyssä tai pimennetyssä salissa. Meistä useimmat ovat matkoillaan käyneet kahviloissa ja kulkeutuneet paikoissa, jotka ovat ”tuttuja”. Haluamme luoda niistä myös oman henkilökohtaisen kokemuksemme.

Tämä on aina mahdollista omassa kotikaupungissamme. Kädessäsi oleva pieni kirja kuuluu sarjaan, johon on kerätty yhden kadun varrelta muutamia eri paikkoihin liittyviä tarinoita. Näiden toivotaan herättävän lukijan kiinnostus ja halu kartuttaa omaa henkilökohtaista muistoalbumiaan uusilla kokemuksilla.

MARIANNA

KAJANTIE

Kirjoittaja on
Helsingin
kulttuurikeskuksen
osastopäällikkö

Havis Amanda

Havis Amanda on kuvanveistäjä Ville Vallgrenin tunnetuin teos ja yksi Helsingin suosituimmista patsaista. Suihkulähde valmistui paikalleen Kauppatorille, nykyiselle *Havis Amandan* aukiolle, vuonna 1908.

Vallgren ja Helsingin kaupunki allekirjoittivat virallisen sopimuksen suihkulähteestä vuonna 1906. Vallgren työskenteli 1900-luvun alussa Pariisissa, joten *Havis Amanda* valettiin pronssiin Ranskassa ja kuljetettiin Suomeen höyrylaivalla. Pariisissa *Havis Amandan* patsaan mallina toimi kaksi nuorta naista, Leonie Tavier ja Marcelle Delquini.

Helsinki-neiti veden äärellä

Havis Amandan suihkulähteen vaihtoehtoisia sijoituspaikkoja olivat alun perin Kauppatorin lisäksi mm. Erottaja, Tähtitorninmäki ja Katajanokka. *Havis Amanda* sai paikan yhdestä Helsingin paraatipaikoista.

Esplanadin puistoalue oli valmistunut arkkitehti C. L. Engelin suunnitelmien pohjalta 1830-luvulla ja noussut suosituksi vauraiden kaupunkilaisten promenadikohteeksi 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. *Havis Amandan* vetoa lisäsi sen sijainti aivan kaupan keskuksen äärellä, Kauppatorin ja Unioninkadun varrella.

Havis Amandan eteläpuolelle, Eteläesplanadin ja Unioninkadun kulmaan, valmistui vuonna 1912 Karl Lindahlin suunnittelema graniittirakennus, joka toimi tuolloin vakuutusyhtiö Suomen liiketalona.

Mantan lakitus

Erityisesti opiskelijoiden parissa vapun viettoon kuuluu *Mantan* lakitus vapunaatonna. *Havis Amanda* lakitettiin virallisella luvalla ensimmäisen kerran vuonna 1951. Perinteen alkuperästä ei ole varmaa tietoa, mutta ensimmäinen lakittaja saattoi painaa ylioppilaslakin *Mantan* päähän jo vuonna 1909!

200 vuotta torikauppaa — Kauppatori arjen näyttämönä

LAIKA NEVALAINEN

Kirjoittaja on valmistunut Helsingin yliopistosta talous- ja sosiaalhistorian oppiaineesta.

Helsinkiläiset torikauppiaat myivät elintarvikkeita 1800-luvun alussa Havis Amandan nykyisellä paikalla. Vihannesten, hedelmien ja kukkien myyntipaikaksi se vakiintui 1800-luvun lopulla Kaivopuiston raitioliinjan valmistuessa. Kuva: R. Roos, Helsingin kaupunginmuseo

Helsinki kuvataan usein mereltä päin sen näkymän kautta, jossa Tuomiokirkko loistaa valkeudessaan kimaltelevan meren sekä kaupungintalon ja presidentinlinnan muodostaman julkisivun takana. Näissä samoissa kuvis, maan ja veden rajapinnalla, on etualalla meren ja paraatirakennusten välissä kuitenkin myös hyvin arkinen näyttämö eli Kauppatori oransseine torikojuineen. Nykypäivänä Kauppatori on yhä enemmän turistikohde, ja se on menettänyt osan merkityksestään helsinkiläisten arkeen kuuluneena keskeisenä paikkana. Toisin oli 1800-luvulla, jolloin Kauppatori oli kaupan keskus, joka tavaravalikoimassaan vastasi nykypäivän supermarkettia.

Kauppatorista muodostui Helsingin torikaupan keskus 1820-luvulla ja torin syntyhistoria kietoutuu yhteen sen prosessin kanssa, jossa Helsingistä tehtiin uuden suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Aikaisemmin pääosa to-

rikaupasta oli tapahtunut nykyisen Senaatintorin alueella sijainneella Suurtorilla, mutta torikauppaa ryhdyttiin siirtämään pois tältä alueelta Senaatintorin rakentamisen myötä. Torikauppa ei sopinut uuden valtiollisen aseman symbolin arvolle.

Ensin Kauppatorinkin aluetta oli kuitenkin pakko kehittää. Kauppatorin ranta oli matala, osin rämetynyt ja sitä halkoivat pitkät puulaiturit. Helsingin uudessa asemakaavassa myös ranta suunniteltiin uudelleen ja vuoteen 1817 mennessä Kauppatori oli saanut uuden muodon rannan täytön ja taasoittamisen myötä. Koska torikaupalla oli niin keskeinen merkitys kaupungin elämälle, torin tuli sijaita sellaisella paikalla, jossa se oli mahdollisimman helposti mahdollisimman monen kaupunkilaisen saavutettavissa.

Kaupungin ja maaseudun kohtaupaikka

Kaupunkilaisten osittaisesta omavaraisuudesta huolimatta kaupunki oli riippuvainen maalta saatavista elintarvikkeista ja nimenomaan tori toimi kaupungin ja maaseudun kohtaupaikkana, sillä maalaisilla ja saariston kalastajilla oli oikeus myydä tuotteitaan vain kaupungin toreilla. Kielloista huolimatta oli yleistä, että sekä kaupungin rajojen ulko- että sisäpuolella oli välikäsiä ostamassa kaupungin torille matkalla olleilta maalaisilta näiden tuotteita ennen kuin he ehtivät asettua torille myyntipaikoilleen. Tämä nosti tuotteiden hintoja. Kalakaupan puolella myyntiä harjoittivat saaristolaisten kalastajien lisäksi kaupungin palkkaamat kaupunginkalastajat, joilla oli oikeus kalastaa kaupungin vesillä. Koska kalasta oli kuitenkin usein puutetta tai hinnat nou-

Soutuveineistä myyntiä Kolera-altaalla 1900-luvun alussa. Myyntipaikat oli jaettu torilla kaupunkilaisten ja maalaisten kesken. Taustalla Eteläranta 20–18. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

sivat korkeiksi, palkkasi maistraatti 1820-luvulla kalanostajia, joiden tehtävänä oli kierrellä saaristossa ostamassa kaupungin markkinoille tuotetta kalaa.

Kalakauppa oli ainut kaupan ala, jossa maalaisilla oli oikeus kilpailla kaupunkilaisten kanssa. Käsiteollisuustuotteiden myynti oli vuoden 1879 elinkeinovapauslakiin saakka rajattu vain kauppiasluvan saaneille. Käsityöläiset ja tehtailijatkin siis myivät suurimman osan tuotteistaan torilla, sillä siellä asiakkaat liikkuvat. He eivät kuitenkaan saaneet myydä kuin oman tehtaan tai puodin tuotteita. Hyväntekeväisyytenä kaupunki saattoi myöntää luvan harjoittaa torikauppaa myös köyhille naisille, jotka myivät elantonsa ansaitsemiseksi pikkuriikkamaa, ompelutarvikkeita ja elintarvikkeita. Lisäksi torilla toimi väliaikaisia myyntilupia saaneita venäläisiä kaupustelijoita, joiden myyntivalikoimaan kuului esimerkiksi leivonnaisia.

Elinkeinovapauden astuttua voimaan maalaisia ja kaupunkilaisia koskivat kaupankäynnissä edelleen eri säännöt. Maalaisille annettiin oikeus myydä oman tilansa tuotteita tai itse valmistamiaan kotiteollisuustuotteita ilman lupaa ja maksutta. Kaupunkilaisten puolestaan piti maksaa vuokraa toripaikastaan sekä hankkia siihen lupa. Tämä luonnollisesti aiheutti tyytymättömyyttä kaupunkilaisten kauppiaiden keskuudessa. Kalastajien keskuudessa puolestaan käytiin helsinkiläisten ja saaristolaisten välillä jatkuvaa kilpailua nykyisen Vanhan Kauppahallin eteläpuolella sijaitsevan Vironaltaan laituri-tilasta.

Kalaa, käsitöitä ja kukkia

Kauppatorilla myytiin siis ruokatavaraa, maalaiskaupan tuotteita, sekä lukuisia muita erilaisia tuotteita kuten puutavaraa, käsityöläisten valmisteita, tehdastuotteita, paloviinää, valmista ruokaa ja tupakkaa. Torikaupan lisäksi Kauppatorin ympäristön merkitystä Helsingin kaupallisena keskittymänä vahvisti se, että torin pohjoisreunan kortteleissa sijaitsi tärkeimmät pankit ja vakuutusyhtiöt, tuonti- sekä kotimarkkinateollisuustavaroiden myymälöitä, käsityöläisten liikkeitä sekä ravintoloita ja kahviloita.

1800-luvulla kaupunkilaisten vakituiset elintarvikkeiden myyntipaikat sijaitsivat *Havis Amandan* nykyisellä paikalla ja maalaiskaupalle oli puolestaan varattu Sofiankadun ja Katariinankadun välinen alue. Elintarvikkeiden myynti oli järjestetty käytävittäin niin, että samaa tuotetta myytiin samassa kohtaa: lihaa yhdellä käytävällä, voita toisella jne. Vironaltaan länsireunalta myytiin puutavaraa, kankaita ja astioita ja eteläpäässä puolestaan sijaitsivat valmiin ruuan myyntipaikat. Veneistä tapahtuva kalojen ja muiden elintarvikkeiden kauppa oli sijoitettu ensin Kolera-altaaseen, mutta siirrettiin vuonna 1859 isompaan Vironaltaaseen. Kun torialueen halki kulkeva Kaivo- puiston raitiolinja valmistui vuonna 1895, pääosa elintarvikekaupan myyntipaikoista siirrettiin itään päin Sofian- ja Katariinankatujen väliselle alueelle – vanhalle alueelle jäivät vain hedelmien, kukkien ja vihannesten myynti.

Vuodenkierron vaikutus näkyi selkeästi torikaupassa. Elintarvikkeiden tarjonta oli riippuvainen vuodenajasta ja vuosittain toistuvat tapahtumat

kuten syys- ja talvimarkkinat irrottivat torikaupan hetkeksi arkisista kaavoistaan. Tammikuun markkinoiden aikana elintarvikekauppa ja pysyvät kauppakojut siirrettiin Senaatintorille, kun tilaa piti tehdä Kauppatorilla taapahtuneelle hevosaupalle. Mikkelin päivän tienoille sijoituvia silakkamarkkinoita on järjestetty Helsingissä vuodesta 1743 lähtien. Entisaikoina silakkamarkkinoilla oli suuri merkitys, sillä sieltä hankittiin suolasilakkaa talven varalle. Suolasilakat olivat perustava osa etenkin työläisten ruokavaliota. Tarjolla oli myös muita saaristolaisuotteita, kuten Ahvenanmaan juustoa, hylkeen rasvaa, lampaanlihaa sekä villasta valmistettuja tuotteita.

Kauppa keskittyy yhä enemmän sisätiloihin

Torikauppaan liittyi myös ongelmia ja epäkohtia. Torikaupan sääntöjä rikottiin jatkuvasti. Sekä luvallinen että luvaton viinanmyynti johti juopuneiden epäasialliseen käytökseen torialueella. Etenkin markkinoiden aikaan huvittelun ja juopottelun valitettiin aiheuttavan rähinöintiä sekä siveettömyyksiä. Isoin kysymys koski kuitenkin torikaupan hygieenisyyttä. Tuuli lennätti pölyä ja muita epäpuhtauksia kaduilta myytävien ruokatarvikkeiden päälle, jotka eivät olleet hyvin suojattuja, tai elintarvikkeita kuljetettiin ja säilytettiin likaisissa astioissa tai kärkyissä. Kaupungin yritykset parantaa elintarvikekaupan hygieenisyyttä johtivat muun muassa vuonna 1889 valmistuneen Kauppahallin rakentamiseen Etelärannalle. Lihan torimyynti puolestaan kiellettiin lopullisesti vuonna 1921.

Torikaupan järjestämistä selvittämään asetettu kaupungin komitea kannatti vuonna 1920 elintarvikekaupan keskittämistä pois toreilta myymälöihin ja kauppahalleihin. Kehitys kulkikin tähän suuntaan: asuintalojen yhteydessä sijainneiden kivijalkakauppojen määrä lisääntyi ja esimerkiksi Elannon myymälöiden määrä Helsingissä kaksinkertaistui 1920-luvulta 1940-luvulle. Torikauppa ei kuitenkaan kokonaan kadonnut, vaan Kauppatori on säilyttänyt paikkansa etenkin kesäisin eläväisenä ja vilkkaana kauppa- ja kohtaamispaikkana Helsingin sydämessä.

Valaskalan korttelin liikepalatsi

ANNI MATTSSON

Toimittaja

Henkivakuutusyhtiö Suomen rakennuttama monumentaalinen liikepalatsi valmistui Kauppatorin eteläreunaan vuonna 1912. Arkkitehtina toimi Karl Lindahl (1874–1930), joka oli muutamaa vuotta aikaisemmin suunnitellut Helsingin työväenyhdistyksen talon, ns. Paasitornin, Pitkäsillan pohjoispuolelle.

Arkkitehti Lindahl syntyi Ruotsissa Jönköpingissä, mutta vietti lapsena kesälomia Suomessa. Lindahlin perhe muutti pysyvästi Suomeen hänen ollessaan 14-vuotias. Lindahl aloitti opinnot Helsingin polyteknillisessä opistossa vuonna 1894 ja valmistui arkkitehdiksi neljä vuotta myöhemmin 1898. Valmistuttuaan Lindahl työskenteli yhdessä mm. Gustaf Nyströmin ja Lars Sonckin kanssa.

Vakuutusyhtiö Suomen ajanmukaista amerikkalaista rakennustyyliä edustava liiketila sai valmistuessaan osakseen pääosin positiivista palautetta, mutta myös kritiikkiä. Rakennusta arvosteltiin ”liian massiiviseksi”. Toisaalta arkkitehti sai kiitosta siitä, että oli ymmärtänyt suunnittelutehtävän luonteen ja arvostetun paikan vaatiman tason. Arkkitehti Birger Brunila kirjoitti vastapalastetun rakennuksen olevan ”ljus och chic”, vaalea ja tyylikäs. Liikepalatsi oli alun perin matalampi; rakennusta korotettiin Ole Gripenbergin suunnitelmien mukaan yhdellä kerroksella vuonna 1935. Lisäkerros ja alkuperäisen

osan julkisivu on verhoiltu samalla Uudenkaupungin vaalealla graniitilla.

Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti liikepalatsi sisälsi toimistotilojen lisäksi asuinhuoneita ja katutasossa liikehuoneita. Suomen paperitehtaiden yhdistys, myöhemmin Finpap, osti liiketilan Henkivakuutusyhtiö Suomelta vuonna 1919. Nykyään rakennuksessa sijaitsee metsäkonserni UPM-Kymmene -Kymmene pääkonttori. UPM on rakennuttamassa uutta pääkonttoria Töölönlahden rantaan. Taiteilija Hugo Simbergin vuonna 1899 alun perin Kymmene Aktiebolagille suunnittelema aarnikotka-logo koristanee Eteläesplanadi 2:n liiketaloa kuitenkin vielä muutaman vuoden ajan.

Havis Amandan eteläpuolelle valmistui vuonna 1912 vakuutusyhtiö Suomen liiketalo, jota myöhemmin korotettiin yhdellä kerroksella. Kuva: A. Pietinen Oy, Helsingin kaupunginmuseo.

Miten Helsinki- neidistä tuli Havis Amanda

TEIJA MONONEN

Kirjoittaja on filosofian
maisteri, joka työskentelee
Helsingin taidemuseossa.

Helsingin kaupunki tilasi kuvanveistäjä Ville Vallgrenilta suihkulähteen Helsingin symboliksi. Taiteilijan ja tilaajan välisessä sopimuksessa vuodelta 1906 määriteltiin, että suihkulähteen pääaiheena on nainen. Aihe oli Vallgrenille kovin mieluinen. Todennäköisesti hän itse oli sitä ehdottanut. Nainen oli hänen erikoisalaansa. Hän oli koko ikänsä muovailnut naisfiguureita, erikokoisia ja eri materiaaleista. Suihkulähteen paikaksi valikoitui lopulta Esplanadin puistoakselin merenpuoleinen päätepiste Kauppatorin läntisellä reunalla. Ennen kuin vesialtaan ja veistoksen perustustyöt aloitettiin, suoritettiin paikan päällä koe-katselmus puusta tehdyllä täysikokoisella mallilla. *Hufvudstadsbladet* uutisoi Helsingin saavan pian uuden patsaan ja että ”...meren aaltojen kuohuista syntyvä Helsingin symboli Mamsell Helsingfors on kuin Venus.”

Havis Amandan suihkulähte sijoitettiin Kauppatorille, Esplanadin itäiseen päätepisteeseen. Kuva: W. Gelin, Helsingin kaupunginmuseo.

Kaksi vuotta katselmuksen jälkeen suihkuallas merileijonineen oli valmis ja naisfiguuri oli asetettu paikoilleen korkealle jalustalle altaan keskelle. Kokonaisuus oli kuitenkin vielä piilossa rakennusaidan suojassa. Kaksi päivää ennen paljastusta, syyskuun 18. päivä 1908 *Helsingin Sanomissa* oli pieni uutinen: ”Helsinki-neitonen on jo paikoillaan – telttikääreessä lauta-aidan takana”. Niin ikään aidan rakosista kurkistellut *Hufvudstadsbladetin* toimittaja kirjoitti: ”Merenkuningatar” on nostettu paikoilleen vesialtaan keskelle.

Mamsell Helsingfors vai Merenkuningatar?

”Mamsell Helsingforsista” oli lehtikirjoituksissa tullut astetta kypsempi ”Merenkuningatar”. Oliko suihkulähteen naisfiguuri nuori tyttö vai kenties jo varttuneempi nainen? Sen pystyi tarkemmin arvioimaan vasta, kun aita oli purettu ja suojapeite poistettu. Ilmeisesti ylenpalttisen etukäteishuomion vuoksi suihkulähde paljastettiin kaikessa hiljaisuudessa sunnuntaiamuna 20. päivänä syyskuuta 1908 ilman tavanomaisia julkistamissereemonioita ja ylistäviä juhlapuheita. Siinä se oli – Neiti Helsinki – kaikkien ihailtavana vettä suihkuttavien merileijonien ympäröimänä.

Havis Amandan koekatselmus suoritettiin puisella mallilla. Kauppatorilla ja Erottajalla vuonna 1906. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Viaton neito vai turmeltuneempi versio? Yhtäkaikki suihkulähteen naisfiguuri oli muodokas, täyteläinen, flirttaileva ja kaiken lisäksi ujostelematta ilman rihman kiertämää. Tämä oli omiaan herättämään – erityisesti naisasialiikkeessä – suurta moraalista närkästystä. Myös mallia aprikoiitiin ja taustoja pohdittiin. Huhujakin liikkui. Naisasianaisille suihkulähde oli ”Kauppatorin koristuslaitos” ja sen keskellä oli ”Impi-rukka”.

Kysyjille Ville Vallgren kertoi, että meren kuohuista juuri syntyneellä neidolla ei voinut olla vaatteita päällään. Suihkulähteen keskusfiguuri ei tosiaankaan ollut fiktiivinen kalanpyrstöinen merenneito, eikä mikä tahansa merinymfi, vaan eläväinen, sulokas ja viehkeästi päättään kallistava Nainen. Todennäköisesti hän oli myös pariisilaismalliensa Marcellen ja Leonien näköinen – ehkä toisen vartalo ja toisen kasvot.

Fyren-lehden pakina ja pilapiirros

Vain joitakin päiviä Kauppatorin suihkulähteen paljastuksen jälkeen ilmestyneessä ruotsinkielisessä pilailulehti *Fyrenissä* oli ilakoiva pakina veistoksen neidosta nimeltä Havis Amanda. Muutamia viikkoja myöhemmin saman lehden joulunumerossa oli piirros suihkulähteen alastomasta neitosesta merileijonien kanssa joulukuusen ympärillä värjöttelemässä kylmissään. Kuvatekstissä luki: ”Havis Amandas jul”. Näin Kauppatorin ”merenneito” oli saanut osuvan kutsumanimensä – toisin sanoen kastettu – niin kuin tulokkaat yleensä, heti synnyttyään tai viimeistään kolmen kuukauden kuluessa.

Amanda och Herman -balladi

Amanda on suosittu tytön nimi. Havis-etuliite puolestaan assosioituu mereen (ruotsiksi *hav-havet*). Vaikka ruotsinkieliset nykyporvoalaiset eivät tunnista ”havista” paikalliseksi murrenaksiksi, on vaikea sanoa miten oli 150 vuotta sitten. Kieli kehittyi ja murteet muuttuvat. Porvoossa syntynyt Ville Vallgren on muistellut lapsena kuulleensa laulun ”Havis Amandasta”. Hän on mahdollisesti tarkoittanut Amanda och Herman -balladia, joka oli laajalti tuttu erityisesti rannikkoseudun ruotsinkielisten keskuudessa.

Laulussa Amanda-neidon kohtaloksi koituu meren kuohut. Amanda ja Hermannia on todennäköisesti hyräillyt myös *Fyrenin* pakinan ja pilapiirroksen tekijä Kauppatorin merihenkistä suihkulähdettä katsellessaan.

Havis Amanda -nimi iskostui erityisesti suomenruotsalaisten käyttöön heti veistoksen valmistuttua. Myös kuvanveistäjä Ville Vallgrenin kirjoissa ja kirjoituksissa suihkulähde oli ”min fontän” tai ”Havis Amanda fontän” ja sen keskusfiguuri oli aina ja yksinomaan ”Havis Amanda”, joskus lisäksi ”min enda dotter”, ainoa tyttäreni.

Haaviston Manta, Kaivo-Manta, Vellamo...

Suomenkieliset puolestaan oudoksivat hieman vierasperäistä ja latinaltakin kalskahtavaa nimeä ja kutsuivat Kauppatorin uutta veistosta *Haaviston*

Mantaksi, Kaivo-Mantaksi, Vedenneidoksi, Vellamoksi, Merenneidoksi tai pelkäksi *Mantaksi*. Edelleenkin suomenkielisille vapputapahtuma Kauppatorilla on ”*Mantan lakitus*”, vaikka muuten puhutaan yleisesti *Havis Amandasta*.

Havin Amanda -saippua

Havis Amanda -nimen alkuperäksi on erheellisesti joskus arveltu Havi-nimistä tehdasta, joka valmisti kynttilöitä ja myöhemmin myös saippuuita. Viipurista Riihimäelle siirtynyt Havi teki 1920-luvun lopulla Amanda-nimistä saippuaa, joka oli ruotsiksi ”*Havis Amanda tvål*”. Saippuan käärepaperissa oli kohokuvana Kauppatorin *Havis Amandan* figuuri. Havi oli asianmukaisesti tehnyt sopimuksen veistoksen nimen ja hahmon käytöstä tekijänoikeudenhaltijan, kuvanveistäjä Ville Vallgrenin kanssa.

Amanda-saippua oli omiaan lisäämään *Havis Amandan* tunnettuutta ja päinvastoin. Sanaleikistä tuli saippuatehtaalle pysyvä mainospaikka Helsinkiin, minkä vuoksi Havia arveltiin jopa suihkulähteen rahoittajaksi.

Havis Amandasta on tullut yksi Helsingin rakastetuimmista ja kuvatuimmista julkisista veistoksista ja kiinnostuksen kohteista. *Havis Amandan* aukio on myös ollut kautta vuosien vapun vieton ja kevään juhlinnan suosittu kohtaamispaikka.

Kirjallisuus

Lisätietoja *Havis Amanda* -nimestä, ks. kirjoittajan artikkeli julkaisussa *Havis Amanda Mon Amour 100 vuotta*. Helsinki 2008.

Mantan lakitus

ULLA KOISTINEN

Kirjoittaja on tutkinut lakitusperinnettä osana maisterin tutkintoaan.

Vappukansaa Havis Amandan suihkulähteen luona. Kuva: A. Jokinen, Helsingin kaupunginmuseo.

Havis Amanda -suihkulähdekokonaisuus paljastettiin Helsingin Kauppatorilla syyskuussa 1908. Patsas nousi välittömästi koko kansan tietoisuuteen, kun lehdissä käytiin kiivasta väittelyä sen puolesta ja vastaan. Monet pitivät Havis Amandan alastomuutta sopimattomana, toiset taas kehuivat Mantaa viehkeäksi ja elämäniloiseksi. Ylioppilasnuorukaiset ovat alusta alkaen kuuluneet siihen joukkoon, jonka keimaileva, nuorta naista esittävä patsas on hurmannut.

Nuorkaisten kevätuumaa

Vappu oli ylioppilaille tärkeä vuotta jakava merkkipäivä 1900-luvun alussa. Vappuna juhlittiin kevään tuloa, ja juhlan myötä alkoi myös valkolakkisen kesäpäähineen käyttö. Ylioppilaslakin päänhanpanosta keskiyöllä muodostui tärkeä juhlarituaali. Rituaalin innoittamina ja rakkauden kaipuussaan nuoret miehet halusivat laskea lakin myös kauniin Havis Amandan kutreille. Kevästä huumaantuneet ylioppilaat osoittivat lakituksen patsaalle ihailuaan.

Ensimmäisen Mantan lakituksen ajankohdasta tai lakittajasta ei ole varmaa tietoa. Saattaa olla, että lakitus on tapahtunut jo vuonna 1909. Muistitietona kuullun kertomuksen mukaan Kaivohuoneella maisteri K. W. Hopun johdolla iltaa juhlinut seurue muisti äkkiä Kauppatorilla alasti värjöttelevän Havis Amandan. Juhlijat ostivat Kaivohuoneelta pöytäliinan ja kiipesivät kietomaan sen paidaksi Havis Amandan ympärille. Samalla Mantan päänhan laskettiin ylioppilaslakki.

Ylioppilaslehdessä vapunpäivänä 1925 julkaistu mielipidekirjoitus todistaa, että Manta on vappuisin lakitettu viimeistään 1920-luvun alkuvuosiina: ” - ennen oli tapana Vapun vastaanottajaisiksi painaa valkolakki Havis-Amandan ”kiharoille”, mutta nyt se on luvatonta. Poliisimestari ei salli valkolakkisille enää sitä iloa”. 1930-luvulle saakka lakittajat olivatkin yksittäisiä Mantan suosiosta taistelevia ylioppilaita, joiden humalaiset lakitusyritykset poliisi yritti poikkeuksetta estää.

Perinne muodostuu, elää ja vahvistuu

Ajan myötä virkavalta ymmärsi, ettei lakituksessa ollut kyse ilkeästä. Ensimmäinen poliisin hyväksymä lakitus järjestettiin keskiyöllä vuonna 1951, kun helsinkiläiset ylioppilaskunnat olivat kokouksessaan päättäneet virallistaa perinteen. Tapahtuma saavutti erityisesti nuorten keskuudessa suuren suosion, ja yleisöä oli kiivennyt jopa puihin ja lyhtypylväisiinkin seuraamaan sitä. Lakittajana toimi Helsingin yliopiston ylioppilaskunnasta Tuomas Sallinen, joka kasteli housunlahkeensa kiivetessään tikapuilla Mantan luokse. Painettuaan Bacherin liikkeen lahjoittaman ylioppilaslakin Mantan päänhan suikkasi Sallinen patsaalle vappusuukon. Ensimmäisen virallisen lakituksen jälkeen Manta sai lakkinsa 1950- ja 60-luvuilla säännöllisesti eri tahojen, mm. teekkareiden, Ylioppilaslehden ja erilaisten keräysten toimesta.

Työväenliikkeen suosio kasvoi Suomessa 1960-luvun lopulla. Ylioppilaiden perinteistä vapun viettoa alettiin arvostella elitistiseksi myös ylioppilaspöytäliinassa. Vuonna 1971 Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan hallitus kieltäytyi vain päivää ennen vappuaattoa laskemasta Mantan päänhan ”ylioppilaslakin kaltaista statussymbolia”. Manta sai kuitenkin lakkinsa, kun lakituksesta huolehti Kauppakorkeakoulun ylioppilaskunta.

Vuonna 1978 lakitusajankohdaksi vaihdettiin poliisin painostuksesta keskiyön sijaan kello 18.00 vappuaaton iltana. Syynä muutokseen oli edellisen vuoden levoton, lukuisten järjestysjärjiröiden leimaama vappuyö.

Nosturia käytettiin ensimmäisen kerran lakituksessa apuna tikapuiden sijaan jo vuonna 1959. Tämä kertaluontoinen kokeilu vakiintui kuitenkin vasta vuonna 1990, kun Helsingin kaupungin taidemuseo totesi patsaan olevan jokavuotiselle kiipeilylle liian iäkäs ja hauras. Muutaman vuoden kuluttua nosturiin kiinnitettiin teekkareiden rakentama kehikko, josta lakittajat riippuvat puosuntuolien varassa. Nykyiseen kehikkoon mahtuu jopa 16 lakittajaa.

Ylioppilaskuntien kunniatehtävä

1980-luvun alusta lähtien lakituksesta on säännöllisesti vuorovuosina huolehittinut neljä eri ylioppilaskuntaa: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta (HYY), Kauppakorkeakoulun ylioppilaskunta (KY), Teknillisen Korkeakoulun Ylioppilaskunta (TKY) ja Svenska Handelshögskolans Studentkår (SHS). Ensimmäinen muutos vakiintuneeseen järjestykseen tapahtui vuonna 2003, jolloin lakituksen saivat hoitaakseen taidekorkeakoulut. Sovittiin, että Taideteollisen korkeakoulun ylioppilaskunta (TOKYO) ja Sibelius-Akatemian ylioppilaskunta (SAY) lakittavat patsaan yhdessä joka viides vuosi. Uusi lakituskierros ei kuitenkaan kestänyt kauaa, sillä Kauppakorkeakoulu, Taideteollinen korkeakoulu ja Teknillinen korkeakoulu yhdistyivät vuoden 2010 alusta Aalto-yliopistoksi. Kun vuonna 2011 oli perinteisen järjestyksen mukaan Kauppakorkeakoulun vuoro, lakitti patsaan Aalto-yliopiston ylioppilaskunta yhdessä satavuotisjuhliiaan viettävien kauppatieteiden ylioppilaiden kanssa.

Viime vuosikymmeninä lakituksesta on muodostunut valtava yleisötapahtuma, johon liittyy yhä enemmän sekä järjestelyvelvollisuuksia että oheistoimintaakin. Lakitusta varten lakittavan ylioppilaskunnan on haettava lupia, tehtävä meluilmoitus ja hankittava rahoitusta antavia sponsoreita, vakuuksia sekä järjestysmiehet. Olennaisena osana perinteeseen kuuluvat lakittajien yhteiskulkuet Kauppatorille, lakitusta edeltävä Havis Amandan pesu, kuohuviinin juominen, hauskat lakitusasusteet ja koristeet. Musiikkia yleisölle tarjoaa ”ranskalaista Torwimusiikkia soittava espoolainen teekkaripalokuntaorkesteri” Retuperän WBK ja sukelluskerholaiset pulahtavat uimaan Mantan graniittialtaaseen.

Tavaksi on vakiintunut, että lakituksen toimittaa ylioppilaskunnan hallitus, jonka puheenjohtaja saa kunnian laskea lakin Mantan päähän. Välittömästi lakituksen jälkeen yleisö ja lakittajat laittavat päähän omat valkolakkinsa (lukuun ottamatta tekniikan ylioppilaita, jotka perinteisesti painavat lakin päähänsä vasta keskiyöllä). Alkuaan kesäkauden alkua ja ylioppilaiden nuoruuden paloa symboloiva lakitus on muotoutunut koko kansan iloiseksi perinteeksi, jonka myötä vapun railakas juhlinta voi alkaa.

Pyöreiden vuosien lakitusmuisto

”Koleassa ja kosteassa sumussa aloitettiin tänäkertainen vapunvietto valkolakki- ja muun väen rientäessä monituhapäisin joukoin seuraamaan Havis Amandan 50-vuotispäivän viettoa. Juhlalakki saatiin komeasti ja kun-

nialla Mantan päähän ja riemuseppelekin osui paikalleen, kun Ylioppilaslehden kaksi urheata edustajaa, lakittajaveteraani Väinö Jyrkinen ja hänen nuorempi kollegansa Kari Uusitalo kapusivat frakkipukuisina, märkinä, mutta ylväinä korkeuksiin, taivaita ja Mantaa syleilemään. Alastulo täytti sekä yleisön että makupaloja kärkkyvien valokuvaajien salaisen toiveen, sillä toinen lakittaja kaatui selälleen Mantan jalkojen juurelle kevätilpoiseen suihkulähteeseen. Kolmen tuntemattoman nuoren miehen mielestä ei ilmeisesti lakittamisseremonioita ollut riittävästi, koska he välittömästi kiipesivät edeltäjiensä tietä (tosin huomattavasti kömpelömmiin) sijoittamaan mustan baskerin valkoisen lakin peitoksi. Poliisi korjasi nopeasti läpeensä märät yksityisyrittäjät parempaan talteen, mutta baskeri jäi todistamaan Havis Amandan jakamattomasta suosiosta ja ihailijoista, joita vähäiset esteet eivät säilyttäneet. YLkin oli tietävästi saapunut paikalle Amandaa tervehtimään, mutta juhlatuulella olevan juhlayleisön juhlamölinään hukkuivat kaikki kauniit sävelet.”

Ylioppilaslehti 2.5.1958

Kirjallisuus:

Ks. myös kirjoittajan artikkeli julkaisussa *Havis Amanda Mon Amour 100 vuotta*. Helsinki 2008.

Vuokra-ajureita ja kuorma-ajureita Unioninkadulla Kauppatorin kohdalla. Taustalla Pohjois-Esplanadi 17 ja 19. Kuva: D. Nyblin, Helsingin kaupunginmuseo.

Ville Vallgren — taiteilijaelämää

SATU OKSANEN

Kirjoittaja on filosofian maisteri,
joka työskentelee Helsingin
taidemuseossa.

Havis Amanda paljastettiin
20.9.1908 aamuyöllä ilman
juhllaisuuksia. Seuraavana
päivänä suihkulähde keräsi
kiinnostunutta yleisöä.
Lehdistössä heräsi Suomessa
ennen näkemätön kiista
patsaasta. Kuva: Signe Brander,
Helsingin kaupungin museo.

Carl Wilhelm Wallgren (myöhemmin Ville Vallgren) syntyi 15.12.1855 Porvoossa. Vuonna 1871 Vallgren lopetti koulunkäynnin. Seuraavana vuonna hän aloitti arkkitehtuuriopinnot Polyteknillisessä opistossa Helsingissä. Siellä nuori Vallgren kiinnostui erityisesti muovailusta, jota hän opiskeli kuvanveistäjä Carl Eneas Sjöstrandin johdolla.

Syksyllä 1877 Vallgren lähti Pariisiin opiskelemaan kuvanveistoa italialaisen Orsolinin oppiin. Illat kuluivat Leon Bonnat'n piirustuskoulussa. Seuraavana vuonna Vallgren pääsi École des Beaux Arts -kouluun, jossa hän opiskeli vuoteen 1880 asti.

Havis Amanda houkuttelee lapsia kurkkimaan graniittialtaan reunan yli ja kiipeämään merileijonien selkään.
Kuva: I. Timiriasev, Helsingin kaupunginmuseo.

Opintojen jälkeen Vallgren jäi kaupunkiin asumaan ja avioitui muutaman vuoden kuluttua ruotsalaisen puukaivertaja Antoinette Råströmin kanssa. Pariisi oli tuohon aikaan taiteen keskus, jossa viihtyivät myös lukuisat Vallgrenin maanmiehet, muun muassa Walter Runeberg, Aukusti Uotila, Gunnar Berndtson ja Albert Edelfelt. Illanviettoihin, joita Vallgren usein isännöi, kokoontui myös muita pohjoismaalaisia taiteilijoita.

Menestystä maailmalla

Vallgren osallistui jo vuonna 1879 ensimmäisen kerran Pariisin salonkiin. Kaiuku, jota pidetään taiteilijan läpimurtoteoksena, sai salongissa kunniamaininnan 1886. Vuosina 1890 ja 1892 Ranskan valtio osti ja tilasi teoksia Vallgrenilta. Vuoden 1900 Pariisin maailmannäyttelyssä hän sai Grand Prix -mitalin.

Pariisi otti Vallgrenin avosylin vastaan, vastaanotto kotimaassa tuotti sen sijaan pettymyksen. Taidekritiikki ei aina ollut suojelemaan pariisilaistunutta kuvanveistäjää ja hänen taidettaan kohtaan. Myös Suomen Taideyhdistyksen puheenjohtaja C. G. Estlander antoi kärkevää palautetta Vallgrenin taiteesta.¹⁾ Lisäksi Vallgrenin 1800-luvun lopun pyrkimykset toteuttaa julkinen veistos kariutuivat.²⁾ Vuonna 1884 kuvanveistäjä oli osallistunut Aleksanteri II:n muistopatsaasta järjestettyyn kilpailuun, muttei menestynyt. Vuonna 1886 toteutui kuitenkin sarja taiteilijamuotokuvia Ateneumin julkisivuun.

Vallgrenin ja hänen puolisonsa saama Ranskan kansalaisuus vuonna 1902 sinetöi Vallgrenin tiiviin suhteen maahan — ja toisaalta etäisyyden kotimaahan. Kuvanveistäjä viihtyi Ranskassa yhtäjaksoisesti aina vuoteen 1911 asti.

Havis Amandan isä

Yksi kiinnekohta Suomeen syntyi kuitenkin Havis Amandan kautta. Suihku-kaivosta ja erityisesti sen keskushahmosta tuli teos, josta Vallgren muistetaan.

Jo elokuussa 1901 Vallgren oli kirjoittanut kuvanveistäjä Robert Stigellille, että Helsingin kaupunginvaltuutetut olivat keskustelleet julkisen teoksen tilaamisesta häneltä.³⁾ Suomen Taideyhdistys esitti keväällä 1904 Helsingin kaupungille, että Vallgrenilta tilattaisiin ulkoilmaveistos. Vallgren kirjoitti muistelmissaan, että juuri taidemaalari Albert Edelfeltin tarmokkuuden ansiosta Havis Amanda toteutui.⁴⁾

Ville Vallgren allekirjoitti sopimuksen suihku-kaivon toteuttamisesta lokakuussa 1906. Sopimuksessa sovittiin muun muassa siitä, että teos symboloisi merestä nousevaa Helsinkiä.⁵⁾ Teokseen varattiin 40 000 markkaa anniskelu- ja vähittäismyyntiosakeyhtiöiden voittovaroista.⁶⁾ Vuoden päästä syksyllä Vallgren vieraili Helsingissä neuvottelemassa suihku-kaivon paikasta, josta tehtiin päätös marraskuussa 1906. Helsingin kaupungin valtuustossa äänestettiin Kauppatorin ja Erottajan välillä. Samana vuonna suihkulähteen naisfiguuri valettiin pronssiin Ranskassa.

Havis Amanda paljastettiin 20.9.1908 aamuyöllä Kauppatorilla ilman juhallisuuksia.⁷⁾ Keskustelu veistoksesta, puolesta ja vastaan, alkoi lehdistössä

välittömästi. Kuvataidekiista oli mittakaavaltaan ennennäkemätön Suomessa. Kauppatorin Havis Amanda edusti uudenlaista julkista taidetta. Erityisesti teoksen päähahmoa kritisoitiin. Suihkulähteen keimaileva neito poikkesi juhlavasta ja vakavasta monumenttitaiteesta. Asentoa ja hahmon alastomuutta moitittiin. Vastustusta esiintyi erityisesti työväestön piirissä. Teokseen liitetyn kevytmielisyyden aiheuttamaa skandaalia puitiin muun muassa Työmies-lehdessä.⁸⁾

Yksi terävimmistä arvosteluista tuli naisasiajärjestöltä. Tämäkin kritiikki tarttui teoksen siveettömyyteen ja moraaliin liittyviin kysymyksiin. Naisasia-liike katsoi, että taiteilijan tapa esittää nainen vesitti heidän pyrkimyksensä naisten julkisen asemansa parantamiseksi. Yksi kiistelyn aihe puolestaan liittyi teoksen piirteisiin, jotka koettiin suomalaisittain vieraiksi. Miksei merileijonien sijaan kuvattu vaikkapa hylkeitä?⁹⁾

Monet merkittävät kulttuuripersonat sen sijaan kiittivät teosta. Arguslehteen oli koottu 12 vaikuttajan mielipiteet. Akseli Gallen-Kallela piti nais-hahmoa ja sen uudenlaista asentoa menestyksellisesti toteutettuna. Eero Järnefeltin mielestä teoksen päähahmo oli eloisa ja kokonaisuus onnistunut. Myös esimerkiksi Eliel Saarinen ja Pekka Halonen esittivät omat puolustavat arvionsa teoksesta.¹⁰⁾

Kiivaana ryöpsähtänyt kritiikki yllätti taiteilijan. Vallgren puolusti teostaan ja syytti yleisöä tietämättömyydestä kulttuuria kohtaan. Hufvustadsbladelle lähettämässä kirjeessä hän kirjoitti, että teos kuvasi meren aalloista nousutta merenneitoa. Hahmon alastomuus johtui luonnollisesti tästä.¹¹⁾ Liekö Havis Amandan saama kritiikki syynä siihen, että kuvanveistäjä suhtautui teokseen isällisesti. Vuonna 1921 julkaistussa kirjassaan Wille Gubbens Matkatekes (suom. Pariisin Villen ruokasaarna) hän nimeää itsensä veistoksen ”lailliseksi isäksi” ja lausuu tyttärelleen isällisiä neuvoja sisältävän runon.¹²⁾

Kuvanveistäjä ja elämännautiskelija

Ville Vallgren oli monipuolinen kuvanveistäjä. Hän suuntasi 1890-luvulta alkaen taiteellista tarmoaan perinteisen kuvanveiston lisäksi esineisiin ja pienoistaiteeseen. Vallgren suunnitteli ja toteutti uurnia, kyynelpulloja ja maljakoita, joita usein koristivat naisfiguurit ja kasviaiheet. Tuhkauurnista tuli Vallgrenin taiteen tunnetuimpia esineitä. Hän kokeili eri materiaaleja ja kehittäi uusia patinointeja, joista osan koostumukset ovat jääneet salaisiksi.¹³⁾

”Nainen on jumalattareni”, on Vallgren sanonut.¹⁴⁾ Nainen myös toistui aiheena Vallgrenin teoksissa. Hän toteutti lukuisia muotokuvia naistaiteilijoista, kuvasi Neitsyt Marian, ikuisti bretagnelaisneitosia pienoisveistoksiinsa, unohtamatta aistillisia kuvauksia, joita hän muovaili pieniin veistoksiinsa. Pienet taide-esineet tuntuvat pakahtuvan tunteiden voimasta, jonka taiteilija siirsi teokseen. Oli kyse sitten äidin tai rakastetun kuvaamisesta, vaihtelivat tunnetilat surusta onneen ja tuskasta iloon. Vallgren kuvasi milloin elämää, milloin kuolemaa – aina yhtä intensiivisesti.

Vallgrenin kirjallinen tuotanto on myös laaja. ABC-kirja, jossa hän kuvaillee ihmisiä ja tapahtumia elämänsä varrelta julkaistiin vuonna 1916. Vuonna 1920 Vallgren julkaisi teoksen *Guldranden*. Jo seuraavana vuonna yleisö sai lukea taiteilijan kertomuksia muistelmakirjasta *Wille Gubbens matkatekes*. Siinä pulpuuva kulinaristi-Vallgren jakaa välittömään tyyliinsä ajatuksiaan ruoka- ja juomakulttuurista. Suomessa oleillessaan Vallgren kirjoitti myös suomalaisiin sanomalehtiin. Vallgrenia kuvaillaan usein elämäniloa kuplivaksi iloiseksi seuramieheksi. Mielikuvaa juhlahumua rakastavasta taiteilijasta vahvistaa hänen omat kirjoituksensa, joissa juhliitaan, iloitaan, syödään ja juodaan.

Paluu Suomeen

Jos mahtui Vallgrenin elämään iloa, mahtui siihen suruakin. Vallgrenin Antoinette-puoliso kuoli 1911 ja jo samana vuonna Vallgren avioitui ranskalaisen laulajattaren Madeleine Imbert-Rohanin kanssa. Lyhyt ja epäonninen liitto päättyi, kun joulukuussa 1913 Vallgren joutui pakenemaan kotoaan huumausaineista riippuvaista vaimoaan. Mukana oli vain muutama veistos. Vallgren jätti Pariisin ja saapui Suomeen, lähes varattomana.¹⁵⁾

Suomessa Vallgren asettui Espoon Leppävaaraan kuvanveistäjä Viivi Paarmion huvilaan. Siellä Vallgren alkoi muovailla pihapiirin savesta pieniä veistoksia.¹⁶⁾ Suomeen paluun jälkeen Vallgren teki pääosin pienoisveistoksia ja jatkoi värikokeiluja. Patinointiin löytyi aineksia muun muassa kotipihan vesilätäköistä.¹⁷⁾ Elokuussa 1917 Paarmiosta tuli Vallgrenin kolmas aviopuoliso.

Vallgren muutti Viivi-puolison kanssa toiseen kotikaupunkiinsa Pariisiin vuonna 1919. Hän kirjoitti Axel Haartmanille toukokuussa 1919, miten riemuitsi saapuessaan Ranskaan. Ateljeekin löytyi, vaikka helppoa se ei ollut taiteilijoiden kansoittamassa kaupungissa.¹⁸⁾ Viinin ja ruoan ystävä nautti Pariisista kaikilla aisteillaan. Vallgren piti kovasti Suomesta, mutta vastusti vuonna 1919 voimaan tullutta kieltolakia, joka hänen mukaansa asetti ikäviä rajoitteita ja johti vain salajuopotteluun.¹⁹⁾

Pariskunta palasi – tällä kertaa jäädäkseen – Suomeen vuonna 1923 ja asettui jälleen Leppävaaraan, missä naapureina oli Akseli Gallen-Kallela perheineen. Suomessa Vallgren osallistui ahkerasti näyttelyihin, ja toimi muun muassa Suomen kuvanveistäjäliiton puheenjohtajana vuoteen 1927 asti.

Taiteilija lahjoitti syntymäkaupungilleen Porvoole nimeään kantavaa museota varten yli 100 teosta. Ville Vallgren -museo vihittiin käyttöön juhlahavin menoin vuonna 1925. Taiteilijan 75-vuotisjuhlanäyttely vuonna 1930 Strindbergin taidesalongissa sai osakseen ylistävää kiitosta. Vuonna 1932 julkaistiin Vallgrenin muotoilema Sakari Topeliuksen muistomerkki Helsingin koulupuistikossa. Teos oli muotoiltu jo vuonna 1909.

Vallgren toi tuulahduksen pariisilaisesta taiteilijaelämästä Suomeen. Iloisille illallisille kokoonnuttuihin milloin syntymäpäivien milloin avajaisten kunniaksi. Ville Vallgren säilytti läpi koko elämänsä leikkisyyden, lapsenmie-

len ja ilon. Viivi Vallgren muisteli puolisoaan: ”Hän voi iloita kuin lapsi ja olla vallaton. Hänen suurin ilonsa oli huvittaa muita ja saada heidät nauramaan.”²⁰⁾ Vallgren kuoli 84-vuotiaana 13.10.1940 Helsingissä. Taiteilija haudattiin Porvooseen.

Viitteet:

- ¹⁾ Vallgren, Ville: Guldranden. Holger Schildts förlagsaktiebolag, Helsingfors 1920, s.56-57.
- ²⁾ Ks. Supinen, Marja: Marjastasta Merinympiin. Teoksessa Ville Vallgren 1855-1940. Ateneumin taidemuseo, Helsinki 2003.
- ³⁾ Ville Vallgrenin kirje Robert Stigellille 15.8.1901. Taiteilijakirjekokoelma, Kuvataiteen keskusarkisto, Helsinki.
- ⁴⁾ Vallgren, Ville: Ville Vallgrenin ABC-kirja - Ville Vallgrens ABC bok med bilder. Suom Meri Utrio. Kustannusliike Oy Amanita Ltd, Somero 2003, s. 40.
- ⁵⁾ Kontrakt lokakuu 1906. Helsingin Kaupunginarkisto.
- ⁶⁾ Rahatoimikamarin kirje Helsingin kaupunginvaltuustolle 12. lokakuuta 1905. Helsingin Kaupunginarkisto.
- ⁷⁾ Esim. Hufvudstadsbladet 3.10.1908.
- ⁸⁾ Nimim. Brutus, Työmies 21.9.1908.
- ⁹⁾ Marja Jalava käsittelee aihetta artikkelissa Pariisilaiskoketti vai viaton merenneito? Havis Amanda -suihkulähteen vastaanotto vuonna 1908. Teoksessa Havis Amanda Mon Amour 100 vuotta. Helsingin kaupungin taidemuseo, 2008.
- ¹⁰⁾ Argus n:o 21, 1908, s. 8-11.
- ¹¹⁾ Ville Vallgren om sin fontän, J.A., Ville Vallgren, Hufvudstadsbladet 22.10.1908.
- ¹²⁾ Vallgren, Ville: Pariisin Villen ruokasaarna. (Alkup. Wille Gubbens matkatekes) Suom Kyllikki Villa. Runot suom. Pauli Kojo. 3. painos. Kustannusosakeyhtiö Taide, Helsinki 2003, s.25-26.
- ¹³⁾ Ks. lisää aiheesta Supinen, Marja: Vallgrenin pienoistaiteesta. Teoksessa Ville Vallgren 1855-1940. Ateneumin taidemuseo, Helsinki 2003.
- ¹⁴⁾ Vallgren, Viivi: Sydämeni kirja. Elämäni muistelmia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki 1949. s. 208.
- ¹⁵⁾ Vallgren, Viivi: Sydämeni kirja. Elämäni muistelmia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki 1949, s.196.
- ¹⁶⁾ Ahtola-Moorhouse, Leena: Ville Vallgren 1855-1940. Teoksessa Ville Vallgren 1855 1940. Ateneumin taidemuseo, Helsinki 2003, s. 68.
- ¹⁷⁾ Vallgren, Viivi: Sydämeni kirja. Elämäni muistelmia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki 1949, s.192.
- ¹⁸⁾ Ville Vallgrenin Pariisista lähettämä päiväämätön kirje Axel Haartmanille 1919. Axel Haartman Samling, Åbo Akademi, Turku.
- ¹⁹⁾ Esim. Ville Vallgrenin kirje Axel Haartmanille 27.9.1919. Axel Haartman Samling Åbo Akademi, Turku; Vallgren, Viivi: Sydämeni kirja. Elämäni muistelmia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki 1949, s.245.
- ²⁰⁾ Vallgren, Viivi: Sydämeni kirja. Elämäni muistelmia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki 1949, s.213.

Havis Amandan mallien Marcellen ja Leonien jalanjäljillä Pariisissa

KATI NENONEN

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka työskentelee Helsingin taidemuseossa.

Matkustin entiseen kotikaupunkiini Pariisiin Havis Amandan mallien jalanjäljille veistoksen 100-vuotisnäyttelyn valmisteluja varten. Keskeisessä 1900-luvun alun taide-elämän keskuksessa ja edelleen merkittävässä kulttuuripääkaupungissa ymmärtää helposti kuvanveistäjä Ville Vallgrenin ylistyksen pitkäaikaiselle kotikaupungilleen: ”Oi, Pariisi, minun toinen äitini, polvistun ja kiitän sinua, että aukaisit silmäni jo nuoruusvuosina ja annoit minulle kyvyn nähdä elämän ja taiteen sisäisen kauneuden.”¹⁾

Havis Amanda, Helsingin symboli

Havis Amanda -suihkulähde on ollut meren ympäröimän Helsingin symboli jo yli 100 vuotta. Ville Vallgrenilta tilattu suihkulähde oli Suomen ensimmäinen julkinen teos, jonka keskiössä oli runsain muodoin varustettu, elämäniloinen, alaston nuori nainen.²⁾

Vuosien saatossa suihkulähteen neito on muuttunut katsojien silmissä yhä inhimillisemmäksi ja persoonallisemmaksi. Kaupunkilaiset ovat äänestäneet sen Helsingin kauneimmaksi julkiseksi veistokseksi.³⁾ Vallgren itse kirjoitti veistoksesta kuin elävästä henkilöstä, ”ainoasta tyttärestään”.⁴⁾ Kuvanveistäjän muistiinpanoista selviää, että veistoksen malleina oli poseerannut kaksi

Kaksi nuorta pariisitarta oli mallina Havis Amandalle. Marcelle Delquini poseerasi pronssiin valettua Havis Amandaa varten kuvanveistäjä Ville Vallgrenille hänen Pariisin ateljeessaan. Kuva: Y. Eweis, Helsingin taidemuseo.

Ville Vallgren teki Havis Amandasta useita luonnoksia. Ns. Pikku-Manta, 86 cm korkea kipsityö, sijaitsee nykyään Porvoon museossa. Mallina oli 19-vuotias Leonie Tavier. Kuva: Y. Eweis, Helsingin taidemuseo.

pariisitarta, 19-vuotiaat Leonie Tavier ja Marcelle Delquini.⁵⁾

Ville Vallgren piirsi ja muovaili Havis Amandan ensimmäisiä luonnoksia jo vuonna 1901.⁶⁾ Vallgren on kirjoittanut muistelmiinsa työskennelleensä joka päivä klo 8–12 ja 14–18. Veistos valmistui taiteilijan pitkäaikaisimmassa Pariisin ateljeekodissa, joka sijaitsi Rue du Faubourg Saint-Honorélla, kymmeneen muiden taiteilijakotien kanssa samassa pihapiirissä. Sisäpihan rauhassa, pieneen puutarhaan avautuvassa ateljeessa, Havis Amandan mallit poseerasivat ns. l'ensemble eli alasti kokovartalomalleina. Taiteilija valmisti veistoksesta ensin noin metrin korkuisen kipsityön. Kipsityön mallina oli Leonie Tavier. Tämä kipsinen ns. Pikku-Manta kuuluu nykyään Porvoon museon kokoelmiin. Marcelle Delquini puolestaan oli mallina lopulliselle noin kaksi metriä korkealle teokselle, joka valettiin pronssiin vuonna 1906 Ranskassa.

Leonie Tavier

Malli Leonie Tavier asui todennäköisesti samassa kaupunginosassa kuin Vallgrenit. Hän oli syntynyt 14.4.1884.⁷⁾ Pariisin 17. kaupunginosan kaupungintalon arkistosta löytyvät Leonie Tavierin kolmen eri avioliiton todistukset.⁸⁾ Todistuksiin ei ole lisätty tietoa lasten syntymistä, joten oletettavasti avioliitot olivat lapsettomia. Kaupungintalon paikalla sijaitsi ennen Batignolles'n raatihuone, jossa myös Ville Vallgren meni naimisiin ruotsalaisen Antoinette Råströmin kanssa vuonna 1882. Iloista tapahtumaa olivat paikalla todistamassa Vallgrenin maanmiehet Albert Edelfelt ja Walter Runeberg, sekä morsiamen todistajina ruotsalaiset Carl Larsson ja Spada eli Johan Kristian Janson. Vallgrenien luona Rue du Faubourg Saint-Honorélla vietettiin vilkasta seura-elämää lukuisten ystävien kanssa. Vallgrenin mukaan oli suurelta osin taiteilijaystävä Albert Edelfeltin ansiota, että Helsingin kaupunki tilasi häneltä suihkulähteen.⁹⁾

Marcelle Delquini

Malli Marcelle Delquini tuli mahdollisesti poseeraamaan rue du Faubourg Saint-Honorélla Pariisin vasemmalta rannalta, latinalaiskorttelista, jonka ympäristössä asui paljon italialaista alkuperää olevia malleja. Vaikka Ville Vallgrenin muistiinpanojen mukaan molemmat mallit olivat 19-vuotiaita pariisilaisia, niin Marcelle Delquini -nimistä lasta ei arkistotietojen mukaan ole kaupungissa syntynyt. Pariisin väestökistereistä ei itse asiassa löydy yhtään Delquini-nimeä millään kirjoitusasulla 1800-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä.¹⁰⁾ Delquini on sen sijaan tavallinen italialainen sukunimi. 1800-luvun lopussa italialaisten mallien suosio laski nopeasti Pariisin mallimarkkinoilla. Pariisilaisen mallin katsottiin edustavan paremmin uutta, modernia kaupunkilaista naisen kuvaa. Italialaista naismallia alettiin pitää maalaismaisena.¹¹⁾

Havis Amandan mallien voidaan katsoa ilmaisevan murrosvaihetta mallimarkkinoiden kehittämisessä Pariisissa. Vallgrenilla oli tosin ollut omien muistiinpanojensa mukaan Havis Amandan mallina Marcelle Delquini,

joka todennäköisesti oli italialainen malli ja vain teoksen luonnosvaiheessa mallina pariisilainen Leonie Tavier. Kuitenkin Vallgrenin mukaan molemmat olivat pariisilaisia.

Mallien valintaa

Ranskan kansallisarkistossa säilytetään École des Beaux Arts koulun eli Pariisiin taideakatemian listoja malleista.¹²⁾ Mallien kuvailu on viety niissä yksityiskohtiin asti. Erään täyteen kirjoitetun vihkon väliin oli lisätty käsin kirjoitettu kirje, jossa ilmaistaan paheksunta listojen julkiseen esittelyyn. Julkisuus olisi rikkonut kirjoittajan mukaan tiettyjä tabuja. Mallien välitystoimistot aloittivat toimintansa 1800-luvun lopussa, kuten esimerkiksi entisen italialaisen miesmallin perustama Soccin agentuuri.¹³⁾ Pariisissa julkaistiin myös useampia alan lehtiä kuten Le Massier, jossa mallien ulkonäköä kuvailtiin erittäin tarkasti.¹⁴⁾ 1900-luvun alussa mallin työtä tekevät olivat edelleen kaiken ikäisiä, pienistä lapsista vanhuksiin, mutta mallit edustivat laajemmin kaikkia yhteiskuntaluokkia ja useampaa kansallisuutta kuin aiemmin.

Suurin osa niistä sadoista malleista, jotka työskentelivät Pariisiin mallimarkkinoilla 1900-luvun vaihteessa, on jäänyt nimettömiksi. Näin on käynyt myös Ville Vallgrenin käyttämien mallien kohdalla. Heitä ei tunneta nimeltä yhtä hyvin kuin esimerkiksi Vallgrenin aikalaisten Albert Edelfeltin tai ranskalaisen kuvanveistäjän Auguste Rodinin malleja. Rodinin malleja on kuvailtu ja kirjattu muistiin tarkkoine osoitetietoineen yhteensä yli kolmesataaviisikymmentä.¹⁵⁾ Ilmeisesti suuripiirteinen suomalainen taiteilija ei ollut niin tarkka. Vallgrenin muistelmista kuitenkin selviää, että hän työskenteli kymmenien eri mallien kanssa, jotka edustivat useita eri kansallisuuksia. Vallgrenin suvussa kulkevan muistitiedon mukaan Havis Amandan mallien elämä jatkui hyvin.¹⁶⁾ Toinen malleista meni tiettävästi naimisiin aatelismiehen kanssa.

Pariisin Villen kiehtova työ

Suomessa kritisoitu suihkulähteen pääfiguurin rohkean keimaileva asento oli juuri se mitä Ranskassa ylistettiin. Valmis suihkulähde esiteltiin vuonna 1907 Pariisissa ranskalaisten taiteilijoiden salongissa, jonka virallinen avajaispäivänä Figarossa ilmestyneessä artikkelissa arveltiin, että Vallgrenin suihkulähde tulee olemaan salongin katsotuin teos.¹⁷⁾ Taiteilija itse kirjoitti suihkulähteestä, että salongissa oli ollut puhetta sen ostamisesta Pariisiin, ellei se olisi ollut Helsingin kaupungin tilaus.¹⁸⁾ Suihkulähde paljastettiin Helsingin Kauppatorilla 20.9.1908.

Vuonna 1902 Ranskan kansalaisuuden saanut Ville Vallgren onnistui tuomaan pohjoisen kotimaansa pääkaupunkiin keskieurooppalaista estetiikkaa, palan hymyilevää Pariisia. Teoksen tekijä oli yhtä ainutlaatuinen kuin itse taide-teos 1900-luvun alun Helsingissä. Yli 30 vuotta Ranskassa asunut kuvanveistäjä oli poikkeuksellinen hahmo suomalaisen taiteen kentällä. Taiteilijan

elämän monet vaiheet kahden vuosisadan, kahden maan ja kolmen vaimon välissä lisäävät omalta osaltaan kiinnostusta myös hänen teoksiaan kohtaan.

Viitteet:

- 1) Vallgren, Ville: Guldranden. Helsinki 1920. Vallgren ylistää Pariisia: "O, Paris, du min andra moder, jag faller ned på mina båda knän och tackar dig för att du öppnat mina ögon i unga dagar och givit mig syn för livets och konstens innerligaste härligheter".
- 2) Kontrakt, Helsingin kaupunginarkisto, Helsinki. Ville Vallgren on allekirjoittanut sopimuksen lokakuussa 1906.
- 3) Jokela, Marko ja Lavonius, Leena: "Manta on kaupungin kaunein" Helsingin Sanomat 29.4.1999.
- 4) Vallgren, Ville: Resebrev av Ville Vallgren. Dagens Press 29.7.1921. "Havis Amanda – min enda dotter – som jag älskar mera än mina andra barn, hon har åstadkommit Ville pappa många sorger."
Vallgren, Ville: Wille-Gubbens matkatekes. Helsinki 1921, s. 17-18. Laulun säkeistöt 1-3 ja 6. "Jag – som hennes legitima Pappa – har på gamla dagar här diktat en visa till henne i faderliga varningens ord".
Vallgren, Ville: Wille-Gubbens matkatekes. Helsinki 1921. Vallgrenin laulurunon "Till min dotter" on suomentanut Pauli Kojo. Vallgren, Ville: Pariisin Villen ruokasaarna. Helsinki 2003(1921), s. 25-26.
- 5) Vallgren, Ville: Ville Vallgren museum i Borgå. Historik över mina arbeten. Porvoo museum, Porvoo.
[suom. "Havis Amanda patsas on tehty ateljeessani 233bis Fbg. St. Honoré vuonna 1906 mallin, jonka nimi oli Leonie Tavier, mukaan. Suuri Havis Amanda tehtiin myöhemmin mallin, jonka nimi oli Marcelle Delquini, mukaan. Molemmat mallit olivat yhtä vanhoja, toisin sanoen 19-vuotiaita. Molemmat olivat syntyneet Pariisissa."]
- 6) Vallgren, Ville: kirje 15. elokuuta 1901 Robert Stigellille, Kuvataiteen keskusarkisto, Taiteilijakirjekokoelma, Helsinki. Kirjeessään Robert Stigellille Vallgren mainitsee Leo Mechelinin vierailleen Pariisissa ja kertoo, että Helsingin kaupunginvaltuusto on päättänyt tilata taiteilijalta teoksen Helsingin kaupungille.
- 7) État civil parisien, Tables décennales des Actes de naissance 1860-1902, Répertoire méthodique, les registres des actes, Archives de la ville de Paris, Pariisi. 14.4.1884 syntynyt tyttö on ainoa Leonie Tavier -niminen vuosina 1873-1892 Pariisissa syntyneiksi kirjatuihin lapsista.
- 8) Mairie de 17ème, service état civil, Pariisi.
- 9) Vallgren, Ville: Ville Vallgrens ABC bok. Helsinki 1916, s. 40-41. Vallgren kirjoittaa, että ilman Albert Edelfeltin vaikutusvaltaa hän ei varmasti olisi koskaan nähnyt Havis Amandaansa Kauppatorilla.
"Utän hans stora energiska bemödanden hade jag helt säkert aldrig fått se min Havis Amanda upprest på Salutorget."
- 10) État civil parisien, Tables décennales des Actes de naissance 1860-1902, Répertoire méthodique, les registres des actes, Archives de la ville de Paris, Pariisi.
- 11) Dollfuss, Paul: Modèles d'artistes, C. Marpon / E. Flammarion. Paris 1906;
Borzello, Frances: The Artist's Model. London, 1982;
Lathers, Marie: Bodies of Art. French Literary Realism and the Artist's Model. Lincoln 2001.
- 12) Répertoire alphabétique des modèles 1901-1933, École des Beaux-Arts, Archives Nationales, Pariisi.
Pariisin taideakatemia École des Beaux-Arts piti kirjaa malleista. Kirjan ensimmäisen aukeaman välissä on kirje, joka on päivätty 13. helmikuuta 1947 ja jossa lukee: "Cet ouvrage n'a point paru et ne paraîtra pas car il violerait certains tabous..."
- 13) Dollfuss, Paul: Modèles d'artistes, C. Marpon / E. Flammarion. Paris 1906.

- ¹⁴⁾ Le Massier, *Annuaire des modèles - pour peintres, dessinateurs et sculpteurs, hommes, femmes, enfants, vieillards*. Paris 1910;
Lathers, Marie: *Bodies of Art. French Literary Realism and the Artist's Model*. Lincoln 2001.
- ¹⁵⁾ Pinet, Hélène: *Rodin et ses modèles: le portrait photographié, exhibition catalogue*. Paris Musée Rodin 1990. Luettelon lopussa on lista yli 350 Rodinin käyttämästä mallista osoitetietoineen.
- ¹⁶⁾ Ville Vallgrenin veljen pojanpojan Carl Gustaf Wallgrenin haastattelu 21.11.2007.
- ¹⁷⁾ Arsène, Alexandre: *La sculpture et les objets d'art*. Figaro 30.4.1907, s. 6.
- ¹⁸⁾ Vallgren, Ville: *Ville Vallgren om sin fontän*, 17.10.1908, Porvoon museon arkisto, Porvoo.

Kirjallisuus:

Ks. myös saman kirjoittajan artikkeli Pala hymyilevää Pariisia Helsingissä, Havis Amandan mallit Marcelle ja Leonie julkaisussa *Havis Amanda, Mon Amour 100 vuotta*, Helsinki 2008.

Unioninakseli on vuoden 2012 juhlakatu! Unioninkatu, Siltasaarenkatu ja Kopernikuksentie muodostavat yhdessä Helsingin keskustan pisimmän suoran katuakselin. Tähtitorninmäen observatorion ja Kallion kirkon välille mahtuu paljon sekä henkilökohtaisia muistoja että kansallista historiaa. Helsingin kulttuurikeskus on koornut Unioninakselin tarinoita viiteen teemajulkaisuun **Helsinki 200 vuotta pääkaupunkina** –juhlavuoden kunniaksi. Koko kirjasarja löytyy sähköisenä osoitteesta: www.hel.fi/kulttuuri

Tämän kirjan teemana on **Havis Amanda**. Mukana on viisi Havis Amandaan liittyvää artikkelia seuraavilta kirjoittajilta: Ulla Koistinen, Teija Mononen, Kati Nenonen, Laika Nevalainen ja Satu Oksanen. Artikkelit käsittelevät niin Havis Amandan taustalla olevia henkilöitä kuin koko Kauppatorin historiaa.

Helsingin kulttuurikeskus
Helsingfors kulturcentral • City of Helsinki Cultural Office

ANNA
KULT
TUURIN
VÄRIT
TÄÄ